

БЪЛГАРСКИТЕ

МУЗИКАЛНОФОЛКЛОРНИ ДИАЛЕКТИ

BULHARSKÉ

HUDEBNĚFOLKLORNÍ DIALEKTY

Българските музикалнофолклорни диалекти

Доц. д-р Веселка Тончева

Bulharské hudebněfolklorní dialekty

Doc. Veselka Tončeva, Ph.D.

Издава: Сдружение „Заедно“

Vydal: Spolek Zaedno

Българските музикалнофолклорни диалекти / Bulharské hudebněfolklorní dialekty

Издава се с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република и на програмата на Европейския съюз „Творческа Европа“.

Концепция и илюстрации: © Севдалина Коваржова Костадинова, 2016 г.

Текст: © Доц. д-р Веселка Тончева, 2016 г.

Специализирани консултанти: д-р Ярослав Отченашек, д-р Албена Рангелова, доц. д-р Славка Керемидчиева

Преводач: д-р Милена Пржикрилова

Коректор: д-р Албена Рангелова

Технически сътрудник: Михал Коварж

Издава: © Сдружение „Заедно“, Прага, 2016 г., всички права запазени.

Печат: Барио ООД

ISBN 978-80-906361-6-3

Препечатване и използване на материали от тази книга под каквато и да е форма е възможно само с разрешение на издателя.

Българските музикалнофолклорни диалекти / Bulharské hudebněfolklorní dialekty

Vychází s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky a programu Evropské unie Kreativní Evropa.

Koncepce a ilustrace: © Sevdalina Kovářová Kostadinova, 2016

Text: © Doc. Veselka Tončeva, Ph.D., 2016

Odborní konzultanti: PhDr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D., Albena Rangelova, CSc., doc. Slavka Keremidčieva, Ph.D.

Překlad: PhDr. Milena Příkrylová

Korektura: Albena Rangelova, CSc.

Technická spolupráce: Michal Kovář

Vydal: © Spolek Zaedno, Praha, 2016, všechna práva vyhrazena.

Tisk: Bario, s. r. o.

ISBN 978-80-906361-6-3

Přetisk, šíření či užití materiálů z této knihy v jakékoli formě je povoleno pouze se souhlasem vydavatele.

www.zaedno.org

Илюстрациите към книгата са творби, вдъхновени от старите архивни фотографии и тяхната специфична стилистика. Носиите нямат претенции да описват традиционното облекло на конкретна област. *(бележка на илюстратора)*

ISBN 978-80-906361-6-3

Ilustrace ke knize jsou umělecká díla inspirována starými archivními fotografiemi a jejich specifickou stylistikou. Zobrazení krojů se nesnaží ilustrovat tradiční oblečení konkrétní oblasti. *(poznámka ilustrátora)*

Съдържание

Уводни думи.....	6
Пиринска област.....	10
Средна Западна България (Шопска област).....	14
Северозападна България.....	20
Средногорие и Пазарджишко-Ихтимански регион.....	24
Родопи.....	28
Тракия.....	32
Странджа.....	38
Средна Северна и Североизточна България.....	42
Добруджа.....	48

Obsah

Úvod.....	7
Pirinská oblast.....	11
Střední Západní Bulharsko (Šopská oblast).....	15
Severozápadní Bulharsko.....	21
Středohoří a Pazardžiško-Ichtimanský region.....	25
Rodopy.....	29
Thrákie.....	33
Strandža.....	39
Střední Severní a Severovýchodní Bulharsko.....	43
Dobruďža.....	49

Уводни думи

Българският музикален и танцов фолклор се отличава с многообразие и богатство на мелодии, ритми и форми. Отделните области и подобласти притежават свой ярък музикалнофолклорен облик. Когато човек слуша народни песни или мелодии от различни български краища, той може ясно да разграничи звученето и да усети различията например между родопската песен, шопския двуглас или тракийската бавна орнаментирана мелодия. Причина за това е оригиналното музикално мислене на местните хора, което намира израз в съхраняваната и предавана от столетия традиция.

Съпоставянето на сведения и проучвания от езиковедството, историята, археологията, етнологията, фолклористиката за далечното минало на Балканите може да даде обяснение за спецификата на музиката от различните области на България, а именно разглеждането им като отглас на музикални култури от древността. Фолклорът на българите съдържа следи от старо музикално наследство и стари културни пластове, а регионалните различия до голяма степен съвпадат с границите на племенното деление по нашите земи.

Очертаването на музикалнофолклорните области в България във времето става постепенно – още в първите десетилетия на ХХ в. се обръща внимание на регионалното, като важна роля за това има един от първите български събирачи и записвачи на музикален фолклор – Васил Стоин. Неговите фундаментални сборници с песни и мелодии от различни краища на страната съдържат десетки хиляди нотирани образци, което дава възможност за създаване на ясна музикална картина на регионите. Дъщерята на Васил Стоин – Елена Стоин, продължава пътя на баща си като музикален фолклорист. След дългогодишни изследвания на множество трудове и лична събирателска дейност през 1981 г. тя публикува книгата „Музикално-фолклорни¹ диалекти в България“. По аналогия с езиковите *диалекти* в музикалната фолклористика се използва терминът *музикал-*

нофолклорни диалекти, с които се означават стиловите различия в отделните фолклорни области. Елена Стоин дефинира отделните области като съвкупност от определени фолклорни явления: песенни видове, музикални инструменти, обреди, танци и игри, придружени с музика, заедно с редица местни особености на изпълнителския стил.

Разбира се, не винаги границите на областите са рязко очертани, те по-често преливат една в друга – съществуват и междинни пояси и зони.

Основното музикалнофолклорно диалектно деление в България е на *западни* и *източни* музикални диалекти. Най-общо то следва делението на българското езиково землище според изговора на ятовата гласна като „е“ или „а с предходна мекост на съгласната“ (*бял – бяли, бял – бели, бел – бели* и пр.)². *Ятовата изогласна област* започва от устието на р. Вит и върви на юг по посока на Пирдоп, Панагюрище, Разлог, Гоце Делчев, Петрич и стига до Солун. Западните музикалнофолклорни области обхващат Пиринска област, Средна Западна България (Шопска област) и Северозападна България, а източните – Родопи, Тракия, Странджа, средна Северна и Североизточна България и Добруджа. Преходен характер имат Средногорието и Пазарджишко-Ихтиманският регион.

1 Това изписване на термина отговаря на правописните норми при издаването на книгата през 1981 г.

2 Границата между източните и западните говори, наречена *ятова изогласна област*, не е една линия, а доста широка зона, област, в която си дават среща източни и западни езикови черти и се извършва постепенният и плавен преход от широк към тесен, изговор на ятовата гласна.

Úvod

Bulharský hudební a taneční folklor se vyznačuje velkou různorodostí a bohatstvím melodií, rytmů a forem. Jednotlivé oblasti a podoblasti si zachovávají svou vlastní výraznou hudebněfolklorní osobitost. Když člověk poslouchá lidové písně nebo melodie z různých krajů Bulharska, může jasně rozlišit zvuk a pocítit rozdíly mezi například rodopskou písní, šopským dvojhlasem nebo thráckou pomalou ornamentální melodií. Důvodem k tomu je originální hudební myšlení místního obyvatelstva, které se ztvárňuje do uchovávané a předávané tradice po dlouhá staletí.

Porovnání znalostí a výzkumů z oblasti jazykovědy, historie, archeologie, etnologie a folkloristiky o dávné minulosti Balkánu nám může poskytnout vysvětlení zvláštností hudby z různých oblastí Bulharska, zejména jejich zkoumání jako ohlasu hudebních kultur starověku.

Folklor Bulharů obsahuje stopy starého hudebního dědictví a starých kulturních vrstev. Regionální rozdíly se do značné míry shodují s hranicemi kmenového rozdělení v našich zemích.

Mapování hudebněfolklorních oblastí v Bulharsku se děje z časového hlediska postupně – již v prvních desetiletích 20. století se věnuje pozornost regionálním zvláštnostem, v čemž sehrál důležitou roli jeden z prvních sběratelů a zapisovatelů hudebního folkloru Vasil Stoin. Jeho fundamentální sborníky písní a melodií z různých koutů země obsahují desítky tisíc notových záznamů, což poskytuje možnost vytvořit si jasný hudební obraz regionů. Dcera Vasila Stoina – Elena Stoin pokračovala v cestě svého otce jako hudební folkloristka. Po dlouholetém studiu různých autorů a osobní sběratelské činnosti vydala v roce 1981 knihu „Hudebněfolklorní dialekty v Bulharsku“. Podle analogie s lingvistickým termínem *dialekty* se v hudební folkloristice využívá termín *hudebněfolklorní dialekty*, kterým se označují stylové rozdíly v jednotlivých folklorních oblastech. Elena Stoin definuje jednotlivé oblasti jako souhrn určitých folklorních jevů: druhy písní, hudební nástroje, obřady, tance a hry za doprovodu hudby, spolu s řadou lokálních zvláštností interpretačního stylu.

Samozřejmě, že ne vždy jsou hranice oblastí jasně vymezené, častěji dochází k přelévání jedné v druhou – existují i mezipásma a pomezí zóny.

Základní hudebněfolklorní nářeční dělení Bulharska je na *západní* a *východní* hudební dialekty. V nejobecnější rovině se řídí dělením bulharského jazykového území na západní a východní nářečí podle výslovnosti jatové samohlásky jako „e“ nebo „a“ s měkčením předchozí souhlásky“ (*bjal – bjali, bjal – beli, bel – beli* apod.).¹ *Jatová izoglosní oblast* začíná od ústí řeky Vit, sestupuje na jih směrem na Pirdop, Panagjurište, Razlog, Goce Delčev, Petrič a dosahuje až k Soluni. Západní hudebněfolklorní oblasti zahrnují Pirinskou oblast, střední Západní Bulharsko (Šopskou oblast) a Severozápadní Bulharsko, východní pak – Rodopy, Thrákie, Strandžu, střední Severní a Severovýchodní Bulharsko a Dobrudžu. Přechodný charakter má oblast Střední hory a Pazardžiško-Ichtimanský region.

1 Hranice mezi východními a západními nářečími, nazvaná *jatová izoglosa*, nepředstavuje jednu linii, ale dosti širokou zónu, oblast, kde se střetávají východní a západní jazykové rysy a ve které dochází k postupnému a plynulému přechodu od široké k úzké výslovnosti jatové samohlásky.

Използвани източници / Zdroje:

- Български народни песни, София, 1958.
- Българско народно творчество, т. 13, София, 1965.
- Кауфман, Николай, Божанка Ганева. Народни песни от Тракия, Сборник за народни умотворения и народопис, кн. LXIV, София, 2012.
- Кауфман, Николай, Илия Манолов. Народни песни от Югозападна България – Пирински край, т. 2, София, 1994.
- Кауфман, Николай, Тодор Тодоров. Народни песни от Родопския край, София, 1970.
- Кауфман, Николай, Тодор Тодоров. Народни песни от Югозападна България – Пирински край, т. 1, София, 1968.
- Кауфман, Николай. Българска народна музика (второ издание), София, 1977.
- Кауфман, Николай. Българската многогласна народна песен, София, 1968.
- Литова-Николова, Лидия. Българска народна музика, София, 1988.
- Нейкова, Ружа, Тодор Тодоров. Народни песни от Източното Старопланиние, Сборник за народни умотворения и народопис, кн. LXIII, София, 2007.
- Рашкова, Наталия. Български музикален фолклор (Структурни особености, песенни цикли, музикалнофолклорни диалекти). – В: Фолклорната култура и човекът. Пловдив, 2002, 92-114.
- Родопски песни, Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XXXIX, София, 1934.
- Стоин, Васил, Елена Стоин. Народни песни от Самоков и Самоковско, София, 1975.
- Стоин, Васил. Народни песни от Североизточна България, т. 1, София, 1962.
- Стоин, Васил. Народни песни от Североизточна България, т. 2, София, 1973.
- Стоин, Васил. Народни песни от Средна Северна България, София, 1931.
- Стоин, Васил. Народни песни от Тимок до Вита, София, 1928.
- Стоин, Елена. Музикално-фолклорни диалекти в България, София, 1981.
- Тодоров, Манол. Българска народна музика, София, 1976.
- Тодоров, Тодор. Странджански сборник, Сборник за народни умотворения и народопис, кн. LXV, София, 2012.